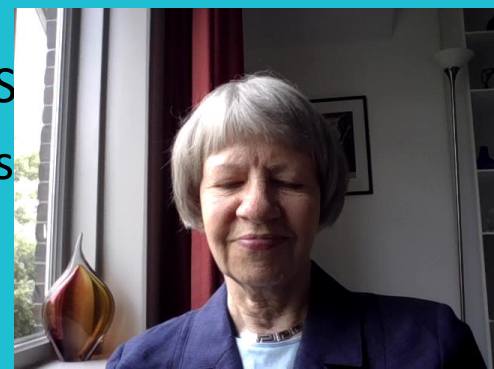

/instituut voor
de Nederlandse
taal/

Stevin als taalkundige

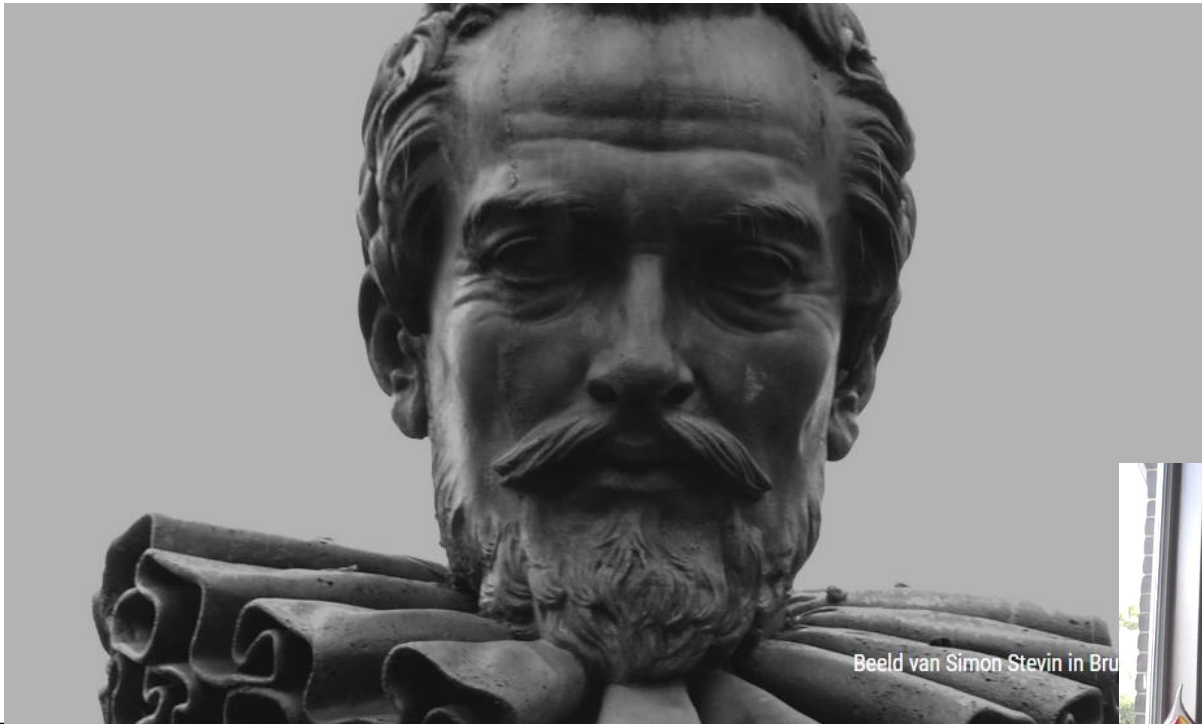
Symposium *In de geest
van Stevin*,
werkgroep Geschiedenis
van de NVvW

Nicoline van der S
post@nicolinevds

Simon Stevin (1548 –1620)

- ‘Een van de belangrijkste grondleggers van het technische Nederlands’
- ‘munter van talloze nieuwe Nederlandse woorden’

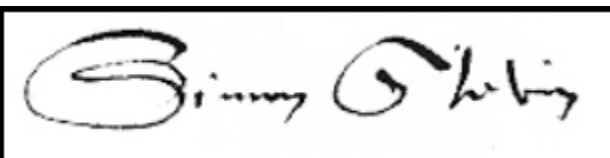

Beeld van Simon Stevin in Brussel

Grondlegger en munter wetenschapstaal

- Zijn die kwalificaties terecht?
- Hoe verdiende hij ze?

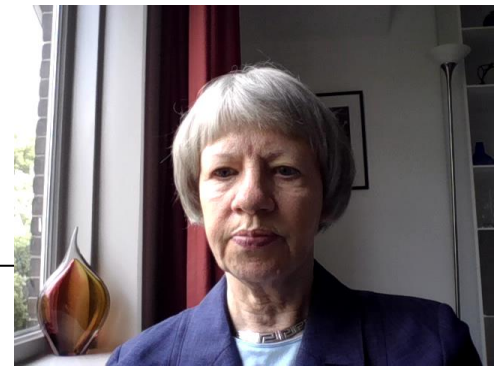
A rectangular box containing a handwritten signature in black ink. The signature appears to be 'Binus Oubing'.

/instituut voor de Nederlandse taal/

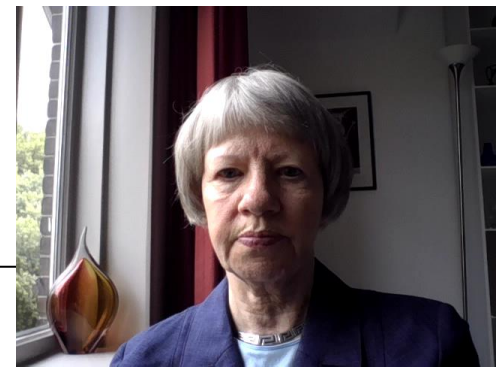
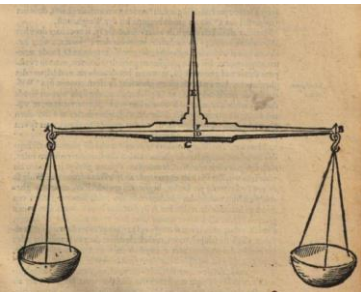
Achtergrond

- Vanaf ca 1550: bovengewestelijke standaardtaal op gelijke voet aan Latijn en Frans
 - Lofzangen op het Nederlands
 - Dat Nederlands moest 'sierlijk' zijn, d.w.z. grammaticaal welgevormd,
 - en 'zuiver': zo min mogelijk Latijnse of Franse leenwoorden

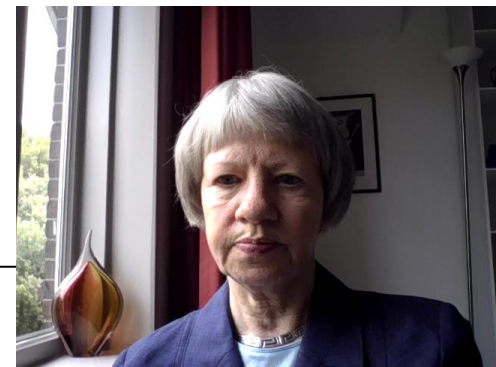
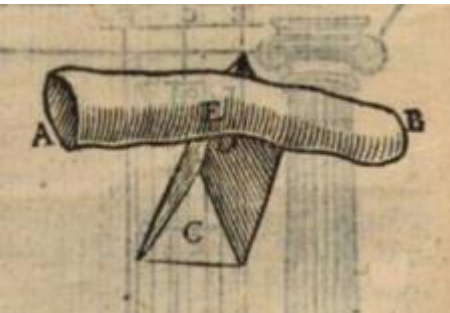
Codificatie vanaf 1550

- Spellinggidsen
- Woordenboeken
- Grammatica's
- Nederlandstalige wetenschappelijke werken

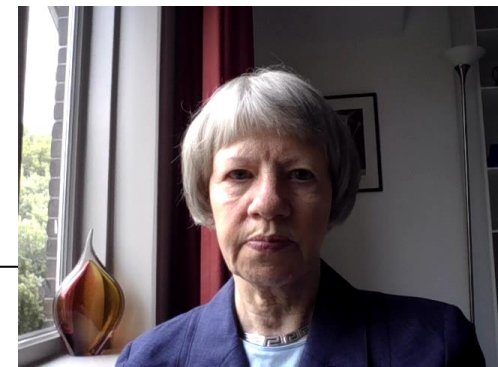
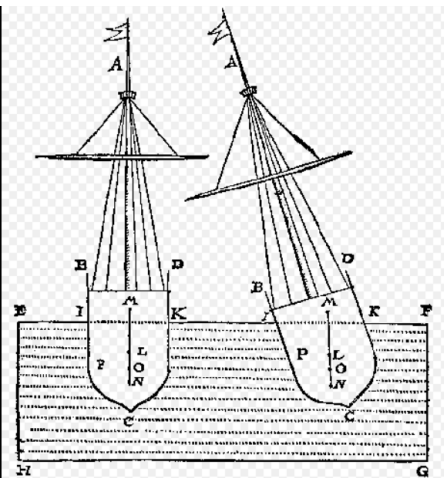
Wetenschap

- zelf wetenschappelijk onderzoek
- waarneming en experiment centraal
- wetenschap werd gedemocratiseerd: kennis van Latijn geen noodzaak

Terminologie

- Latijnse termen niet meer algemeen bekend
- Purisme vroeg om eigen Nederlandse termen
- Voor nieuwe vondsten bestond geen naam, ook geen Latijnse

Vorming nieuwe wetenschappelijke termen

1. uitheemse term overnemen

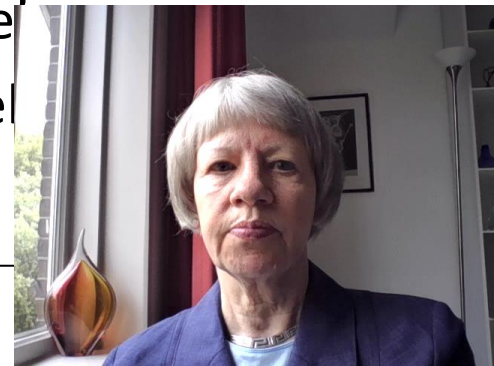
- *cijfer, definitie, materie en propositie*, zijn ‘geijkt’

2. vertaling van Latijnse term

- *aftrekken = detrahere, kegelsnede = sectio conica* en *raaklijn = tangens linea*

3. een bestaand woord een nieuwe technische betekenis geven

- *bepaling* ‘begrenzing met paaltjes’ > ‘definitie’
- *as* ‘spil’ > ‘lijn die lichaam in twee helften deel

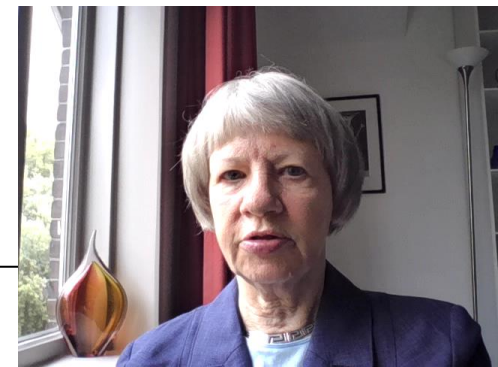

Stevins wetenschapsopvatting

- *spiegheling* (theoretische reflectie) en *daet* (praktijk, experiment) zijn onlosmakelijk verbonden
- ‘spiegheling is omwille van de daet’

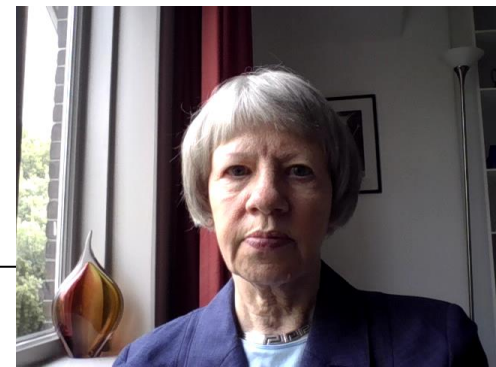
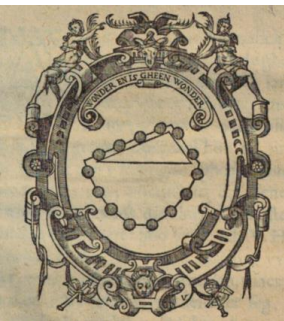
Pythagoras Table.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	4	6	8	10	12	14	16	18
3	9	12	15	18	21	24	27	
4	16	20	24	29	32	36		
5	25	30	35	40	45			
6	36	42	48	54				
7	49	56	63					
8	64	72						
9	81							

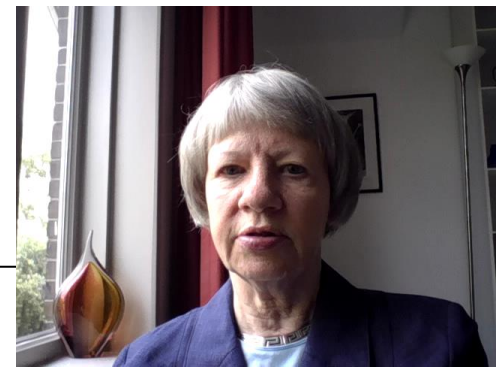
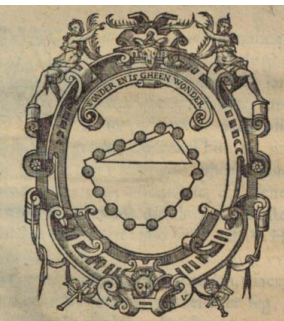
Spiegelingh

- 1586 'Uytspraeck van de weerdicheyt der duytsche tael', lofrede:
 - Hoge ouderdom
 - Grote 'beweeghlickheyt': overredingskracht

Spiegelingh

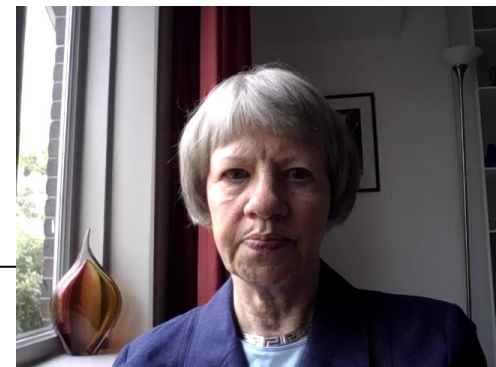
- Twee eigenschappen:
 - de ‘cortheyf’: eenlettergrepige woorden, vooral in Noord-Hollands (*broer, zus*)
 - De regelmatige ‘t’saemvoughingh’: *putwater – waterput, glasvenster – vensterglas*

Spiegelingh

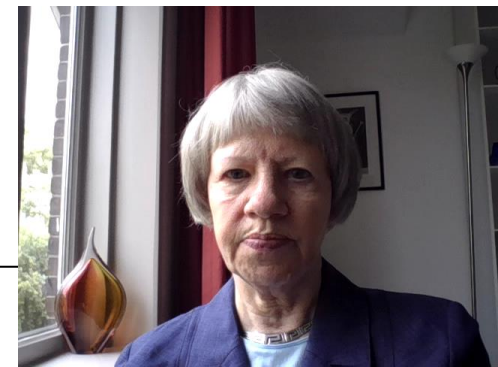
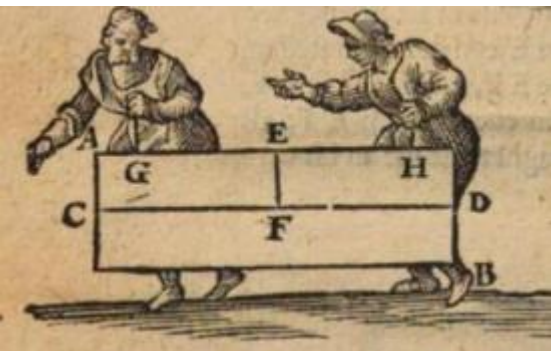
- Ideaal, waaraan Nederlands voldoet:
 - afzonderlijke, eenvoudige zaken weergeven met eenlettergrepige woorden
 - complexe zaken (zoals wetenschappelijke begrippen) weergeven met samenstellingen

184①5①4②2③9④0

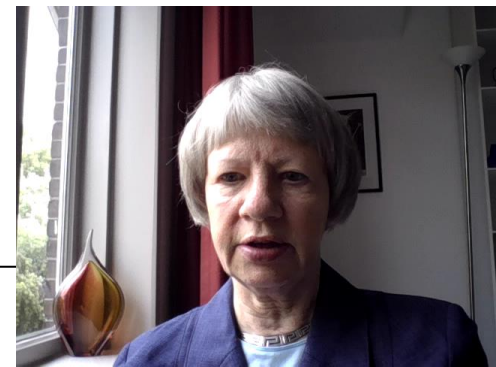
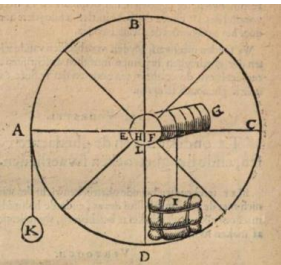
Spiegelingh

- *Wisconstige Gedachtenissen* (Wiskundige ideeën), 1608:
 - *Wysentyt*, een ideale voortijd – daaruit stamt Nederlands met de vele eenlettergrepige woorden en samenstellingen

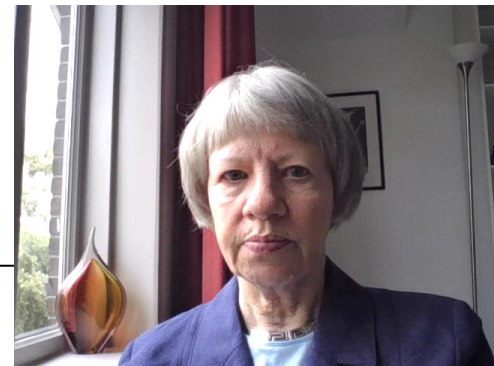
Spiegelingh

- Zo legt Stevin een theoretisch fundament onder het gebruik van het Nederlands
- Praktische argumenten
 - aanleren van vreemde talen is verlies van tijd die beter aan de wetenschap kan worden besteed
 - gebruik van leenwoorden streelt de ijdelheid
 - en schrikt minder ontwikkelden af

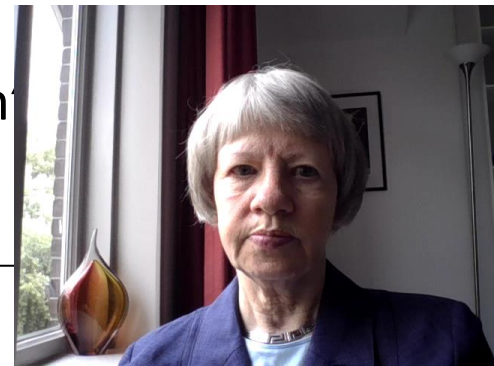
Daet

- 636 woordparen: Nederlands purismen en Latijnse termen, daarbij:
 - 1 purisme voor meerdere uitheemse woorden:
grond 'basis', 'substantia', 'subjectum'
 - Meerdere purismen voor 1 uitheems:
kortbegrijp, strijdreden 'argumentum'
- (De Groot 1919, Dijksterhuis 1943)

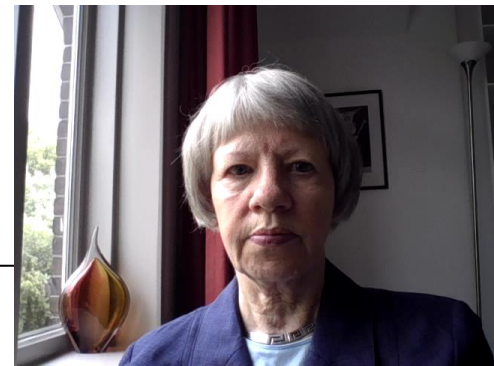
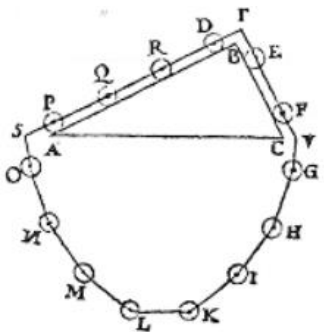
Daet

- 50 eenlettergrepige woorden, met nieuwe betekenis:
 - *as* 'axis', *loop* 'cursus'
- ca. 260 samenstellingen:
 - *grondtekening* 'plan', *moordkuil* 'kasemat', *werkstuk* 'problema'
- 60 verbindingen van twee of meer woorden:
 - *schuinse zijde* 'hypotenusa', *bedekte weg* 'corridor'
- Veel (eenvoudige) afleidingen:
 - *aanhang* 'appendix', *aankleving* 'praedicatum', *soort* 'species'

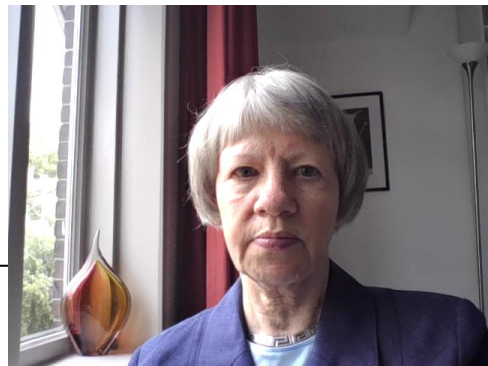
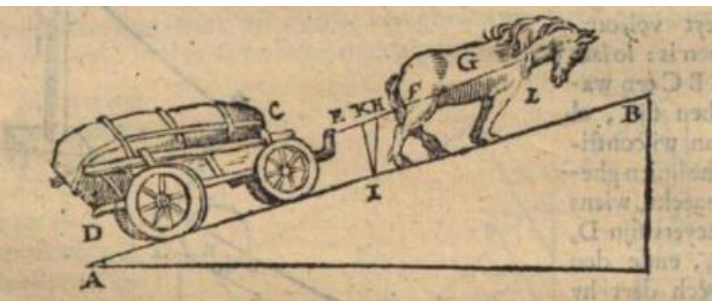
Nieuwe muntingen?

- Rekenkundige termen onderzocht door Marjolein Kool
- van de 61 rekenkundige termen van Stevin zijn 23 nieuw gevormd of nieuwe betekenis:
 - *(on)parig* voor ‘(on)even’, *tiendetal* voor ‘getal in het decimale stelsel’ en *uitbreng* voor ‘product van een vermenigvuldiging’
 - *maal en werf* voor ‘quotiënt’, *teerling* voor ‘derdemacht’
- Meeste termen bestonden dus al

Methode-Stevin

- Geen nieuwvorming als er al een goed woord is
- Zo niet, dan bij voorkeur betekenisuitbreiding van bestaand woord
- Zo niet, dan nieuwe, inzichtelijke samenstelling
- Geen overdreven lange termen

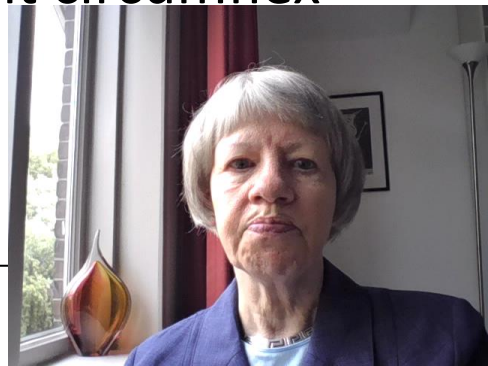

Lengte

○ 5 langste woorden:

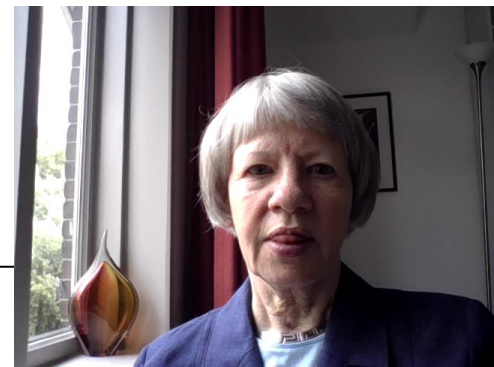
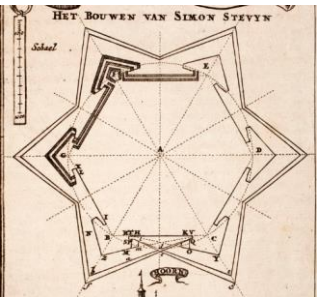
- *eertclootschrijver* ‘geograaf’
- *halfmiddellinideel* ‘sector’
- *scheepvolckoverste* ‘admiraal’
- *krijchsboumeester* ‘ingenieur’
- *tegenoverbeschoeisel* ‘contrescarp’

Vgl. Meijer: *dralendopperwoordlidtrapmerk* ‘accent circumflex’

Succes onder tijdgenoten

- Geroemd door grammatici en letterkundigen
- Woorden in woordenboeken van Cornelis Kiliaan en Lodewijk Meijer
- In *Woordenboek der Nederlandsche Taal* circa 400 keer aangehaald

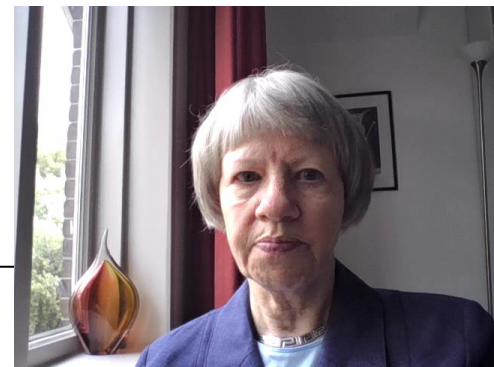
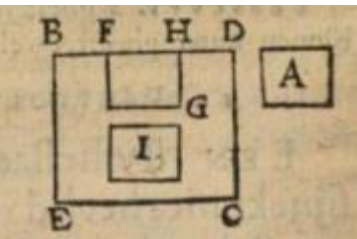
Blijvend succes

○ Welke van de 636 woordparen zijn gebleven?

- Purisme én uitheems gebleven: 121
- Purisme én uitheems verdwenen: 209
- Alleen uitheems gebleven: 246
- Alleen purisme gebleven: 60

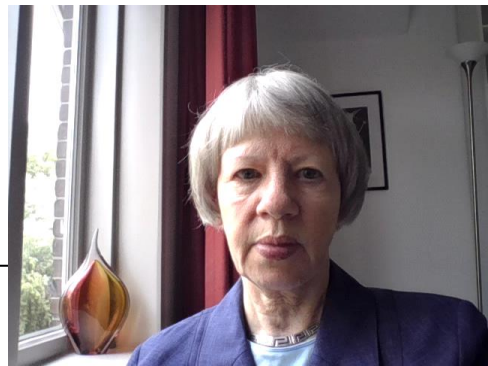
○ Van de 636 woordparen:

- 181 purismen gebleven = 28,4%
- 367 uitheems gebleven = 57,7%

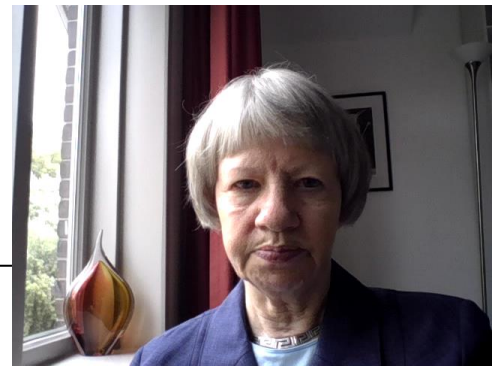
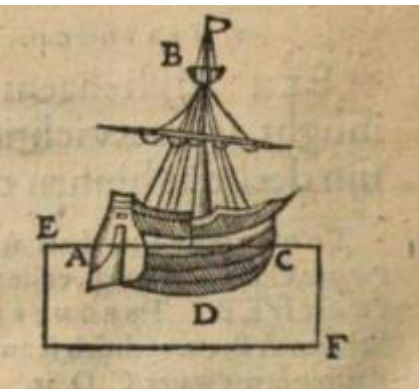
Succes?

- Pragmatisch standpunt: doel is dat men elkaar begrijpt:
 - ‘De woorden die dat het geschiktst doen, uit welke taal ze ook afkomstig mogen zijn, vormen de bruikbaarste taal’
 - Latijnse leenwoorden *contrarie*, *clær*: ‘door de lange gewoonte enigszins Nederlands geworden, zodat leken niet anders weten dan dat ze Nederlands zijn’

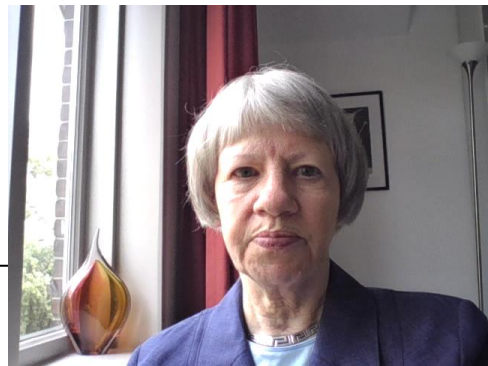
Tand des tijds

- schoolvakken als rekenen en meetkunde - Stevinwoord bleef
 - *af trekken, delen, omtrek, veelhoek*
 - Vgl. Engels *subtract, divide, circumference, polygon*

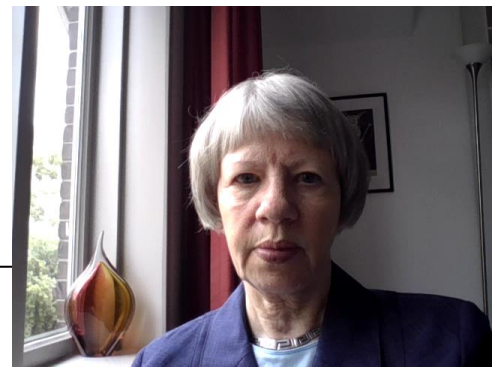
Tand des tijds

- Toegepaste wiskunde - internationale georiënteerd: scheppingen van Stevin vervangen door uitheemse woorden
 - *weeghconst* en *waterwicht* > *statica* en *hydrostatica*
- Invloed van Frans in 17^e/18^e eeuw > Franse leenwoorden naast of ipv Stevin-woorden
 - *multipliceren*, *kwadraat* en *quotiënt*

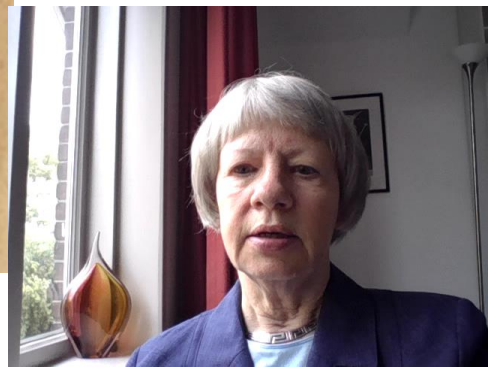
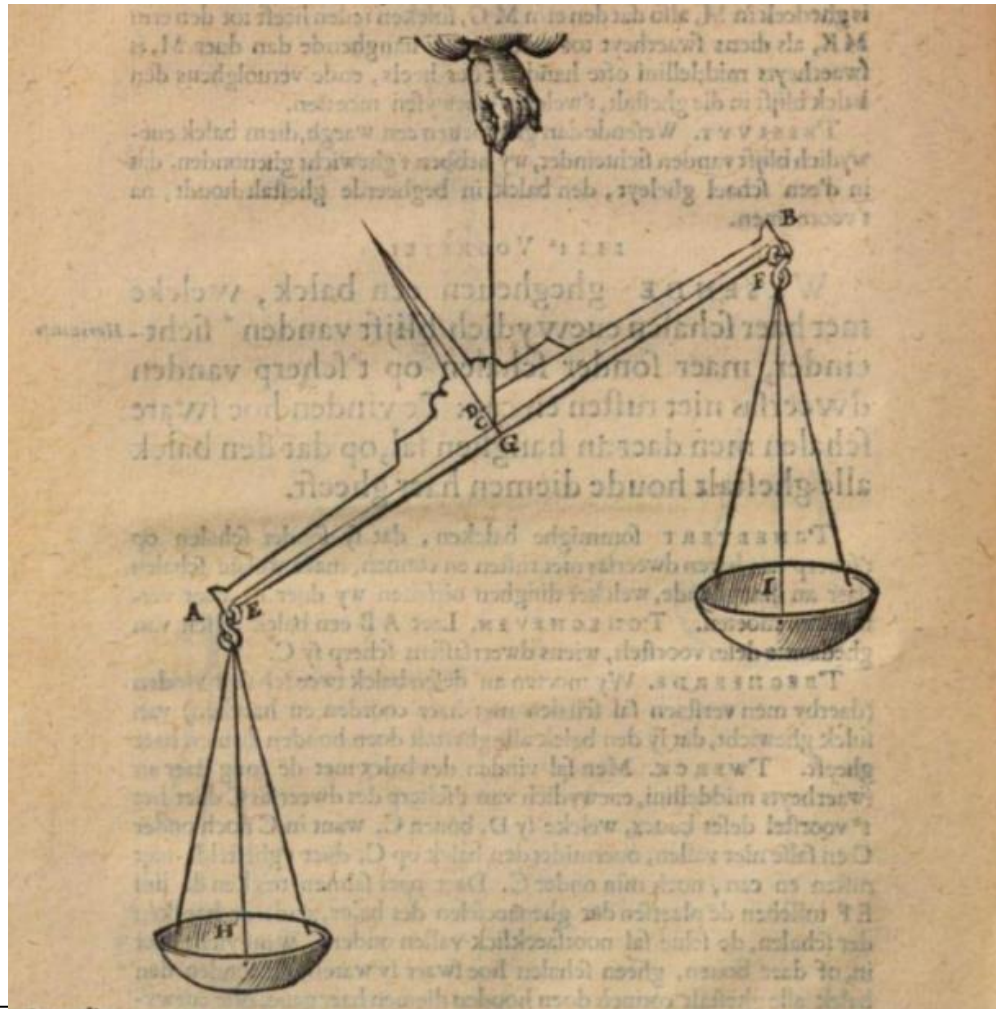

Blijvende betekenis van Stevin

1. Geschiktheid van Nederlands als wetenschapstaal theoretisch en praktisch aangetoond
2. Verbreiden van (veelal bestaande) Nederlandse termen
3. Munten van nieuwvormingen

Weegschaal: meer grondlegger dan munter

Eer voor Stevin 4 eeuwen na zijn dood is verdiend

